

Отримано: 1 листопада 2013 р.

Прорецензовано: 2 грудня 2013 р.

Прийнято до друку: 20 грудня 2013 р.

Транченко Л. В., Транченко О. М. Забезпеченість та основні шляхи покращення матеріально-технічних ресурсів сільського господарств / Л. В. Транченко, О. М. Транченко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: збірник наукових праць / ред. кол. : І. Д. Пасічник, О. І. Дем'янчук. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2013. – Випуск 24. – С. 75–79.

УДК 338.43:334.71

JEL Classification: Q30

Людмила Володимирівна Транченко,

*доктор економічних наук, професор кафедри менеджменту організації
Уманського національного університету садівництва,*

Олександр Михайлович Транченко,

*кандидат економічних наук, старший викладач кафедри фінансів і кредиту
Уманського національного університету садівництва*

ЗАБЕЗПЕЧЕНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНИХ РЕСУРСІВ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

У статті розглянуто стан матеріально-технічних ресурсів сільського господарства. Обґрунтовано, що для подолання кризи в аграрному секторі та підвищення ефективності матеріально-технічних ресурсів сільськогосподарських організацій в першу чергу необхідно створити дієвий економічний механізм шляхом здійснення державного регулювання і вдосконалення економічних відносин між партнерами в АПК. Запропоновано основні шляхи покращення матеріально-технічних ресурсів сільського господарства.

Ключові слова: матеріально-технічні ресурси, сільське господарство, конкуренція, державне регулювання, економічний розвиток.

Людмила Владимировна Транченко,

*доктор экономических наук, профессор кафедры менеджмента организаций
Уманского национального университета садоводства,*

Александр Михайлович Транченко,

*кандидат экономических наук, старший преподаватель кафедры финансов и кредита
Уманского национального университета садоводства*

ОБЕСПЕЧЕННОСТЬ И ОСНОВНЫЕ ПУТИ УЛУЧШЕНИЯ МАТЕРИАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКИХ РЕСУРСОВ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА

В статье рассмотрены состояние материально-технических ресурсов сельского хозяйства. Обосновано, что для преодоления кризиса в аграрном секторе и повышения эффективности материально-технических ресурсов сельскохозяйственных организаций в первую очередь необходимо создать действенный экономический механизм путем осуществления государственного регулирования и совершенствования экономических отношений между партнерами в АПК. Предложены основные пути улучшения материально-технических ресурсов сельского хозяйства.

Ключевые слова: материально-технические ресурсы, сельское хозяйство, конкуренция, государственное регулирование, экономическое развитие.

Liudmyla Volodymyrivna Tranchenko,

Doctor of Economics, Professor of Department of Enterprise Management of Uman National University of Horticulture,

Oleksandr Mykhailovych Tranchenko,

PhD in Economics, senior lecturer of finance and credit department of Uman National University of Horticulture

AVAILABILITY AND BASIC WAYS OF IMPROVEMENT OF MATERIAL AND TECHNICAL RESOURCES IN AGRICULTURE

The article considers the state of material and technical resources of agriculture. It is proved that, for overcoming the crisis in the agricultural sector and increasing the efficiency of material and technical resources of agricultural organizations first need to create an effective economic mechanism, through the implementation of the state regulation and improvement of economic relations between the partners in agriculture. The main ways of improvement of material and technical resources of agriculture.

Key words: material-technical resources, agriculture, competition, government regulation, economic development.

Постановка проблеми. Матеріально-технічні ресурси сільського господарства – це сукупність предметів і засобів праці, а також земельних і водних ресурсів, за допомогою яких працюючі в галузях рослинництва і тваринництва виробляють необхідні види продукції для власного споживання та сировину для промислових переробних підприємств. Відтворення виробничих ресурсів здійснюється за рахунок державних і недержавних капіталовкладень, власних оборотних коштів сільськогосподарських підприємств, лізингового і банківського кредитування.

За натурально-майновими ознаками до їх складу належать силові й робочі машини, обладнання, прилади, транспортні засоби, виробничі й культурно-побутові будівлі і споруди, робочі та продуктивні тварини, багаторічні насадження, виробничі засоби гідромеліорації, а також насіння, корми, хімічні засоби підвищення родючості ґрунтів і продуктивності тварин, сировина, паливо, мастильні матеріали, витрати на капіталовкладення та по формуванню основного стада тварин і птиці. Найважливішою складовою виробничих ресурсів агроформувань є земля як основний засіб виробництва, водні ресурси, ресурси тепла та освітлення.

Розвиток і зміцнення матеріально-технічних ресурсів сільськогосподарських підприємств характеризує підвищення родючості землі, впровадження нових технологій, технічних засобів, електрифікації і автоматизації виробничих процесів, застосування комп'ютерної техніки, прогресивних форм організації виробництва й управління, підвищення енергоозброєності працюючих і рівня їх кваліфікації. Матеріально-технічні ресурси аграрних підприємств, порівняно з іншими галузями національного господарства, мають чимало відмінностей, які характерні лише для них і зумовлені природними чинниками, сезонністю виробництва та використанням живих організмів – рослин і тварин. Наявність цих особливостей зумовлює підвищені вимоги до відтворення рівня надійності і довговічності засобів праці як елементів матеріально-технічних ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За умов ринкових аграрних трансформацій в Україні однією з головних для забезпечення ефективного і сталого розвитку функціонування сільськогосподарських підприємств є проблема ресурсного забезпечення. Від її вирішення залежить економічний розвиток аграрних виробництв, конкурентоспроможність продукції та ефективність їх діяльності. Проблемі ресурсного забезпечення сільського господарства України та суб'єктів господарювання присвячені наукові праці В. Г. Андрійчука, О. Белевят [2], М. В. Гладія, О. Ю. Єрмакова, Г. Є. Мазнева, М. М. Могилова [3], А. М. Мохерремели [4], О. В. Олійник [5], Л. Д. Павловська [6], В. І. Перебийноса, В. М. Петров [7], Г. М. Підлисецького, О. В. Харченка та ін. Вони нами використані як методологічна основа дослідження щодо вдосконалення механізму взаємодії складових елементів ресурсного потенціалу аграрної сфери.

Метою статті є дослідження стану матеріально-технічних ресурсів сільського господарства і розробка основних шляхів їх досягнення.

Виклад основного матеріалу. Ресурсний потенціал аграрної сфери є економічною категорією, що визначає сутність взаємопов'язаних земельних, трудових і матеріальних ресурсів. Ресурсне забезпечення сільського господарства насамперед характеризується станом їх матеріально-технічної бази, і зокрема, вартістю основних засобів та динамікою інвестицій у сільське господарство, введенням у дію виробничих потужностей і об'єктів, забезпеченням аграрних виробників сільськогосподарською технікою, мінеральними добривами та засобами захисту рослин тощо.

Потрібно зазначити, що на сучасному етапі господарювання важливу роль відіграє проблема структурної збалансованості ресурсного потенціалу, яка потребує вивчення співвідношення окремих його складових (структури) у вартісній їх формі. Ними є: структурні пропорції між рослинництвом і тваринництвом; земельним фондом і наявністю техніки для ґрунту; тваринництвом і кормовиробництвом тощо. Порушення цих пропорцій веде до зниження ефективності сільськогосподарського виробництва в господарюючих суб'єктах. Внаслідок того, що комплекс організаційно-економічних заходів, які передбачені аграрною реформою і спрямовані на докорінні перетворення в сільському господарстві не знайшов свого дієвого втілення, в країні продовжується процес неефективного використання земельного потенціалу.

Однією з основних причин цього є незадовільне матеріально-технічне забезпечення, а наявні технічні засоби не відповідають сучасним технологічним вимогам раціонального ведення землеробства через недостатню надійність і низьку продуктивність. Варто зазначити, що більшість сільськогосподарських машин в аграрних формуваннях працюють понад амортизаційні терміни, а витрати на ремонт і технічне обслуговування виробничого ресурсного потенціалу перевищують їх початкову вартість. Це в кінцевому підсумку знижує економічну ефективність виробництва сільськогосподарської продукції.

В умовах обмеженості ресурсів першочерговість набуває формування та ефективного використання технічного забезпечення сільського господарства, що включає в себе як модернізацію наявного парку

сільськогосподарських машин, так і закупівлю більш сучасної техніки. Це дасть змогу більш ефективніше використовувати ресурсний потенціал підприємств, і подальше нарощування його інноваційної основи. За розрахунками вчених, при вирощуванні озимої пшениці можна одержати врожай 40 ц/га згідно з передбаченими технологічною картою вимогами, однією з яких є задовільне ресурсне забезпечення [4].

При аналізі ресурсного потенціалу сільського господарства Київської області основна увага приділена сільськогосподарським підприємствам, забезпеченість яких сільськогосподарською технікою подана в табл. 1.

Таблиця 1
Динаміка забезпеченості технікою сільськогосподарських підприємств Київської області*

Показники	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
Трактори, шт.	26262	15757	11320	10060	9641	9286
Зернозбиральні комбайни, шт.	5014	3045	2277	2055	1923	1823
Кукурудозбиральні комбайни, тис. шт.	791	392	227	181	154	138
Картоплезбиральні комбайни, шт.	716	219	109	92	81	75
Бурякозбиральні машини, шт.	1210	858	628	559	489	445
Льонозбиральні комбайни, шт.	117	26	15	11	11	8
Установки та агрегати для доїння корів, шт.	4619	1713	1020	815	738	692

* Розраховано автором на основі [1]

З поданих в табл. 1 даних видно, що кількість тракторів у Київській області в період 2005–2010 рр. зменшилася на 36%. І такою ж є ситуація не тільки по тракторах, але й по всій сільськогосподарській техніці. Так, лише за період 2008–2010 рр. кількість зернозбиральних комбайнів скоротилася на 100 шт., кукурудозбиральних – на 16 шт., картоплезбиральних комбайнів на 6 шт., бурякозбиральних машин на 44 штуки. Проведений нами аналіз статистичних даних свідчить, що все це обладнання було списано у зв'язку з моральним та фізичним його застарінням чи виведенням з ладу.

Відомо, що значний вплив на врожайність сільськогосподарських культур має застосування мінеральних добрив. На жаль, негативним на сучасному етапі для аграрної галузі вважаємо те, що виробництво мінеральних добрив продуктів в Україні скоротилося порівняно з попередніми роками. Щодо сільськогосподарської техніки, то її виробництво теж у досліджуваному періоді зменшилося за винятком техніки для проведення комплексних робіт із захисту рослин від шкідників та хвороб, бур'янів тощо.

Аналіз сучасного стану ресурсного потенціалу сільського господарства дав можливість визначити такі тенденції розвитку аграрної сфери, як: значне падіння виробництва (зумовлено тим, що наявний ресурсний потенціал України використовується лише на третину; зниження економічної родючості земель; недостатність матеріально-технічного забезпечення та механізації виробничих процесів; суттєве зниження мотивації праці); неефективні системи управління й організації виробництва, падіння виробничої та технологічної дисципліни, відсутність інноваційної стратегії, тощо.

Подані в табл. 2 показники свідчать, що вартість основних засобів в сільському господарстві Київської області у 2000 р. становила 5067,0 млн грн, а з кожним наступним роком відбувався їх ріст приблизно на 10% щорічно, крім 2008 р., вартість зросла на 40% порівняно з 2007 р.

Таблиця 2
Вартість основних засобів, включаючи вартість довгострокових біологічних активів тваринництва і рослинництва та інвестиційної нерухомості, сільського господарства Київської області*
(на кінець року у фактичних цінах; млн. грн.)

Найменування	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	5194	5632	6006	5913	8623	9380
Сільське господарство, мисливство та пов'язані з ним послуги	5067	5520	5884	5774	8468	9234
Лісове господарство та пов'язані з ним послуги	127	112	122	139	155	146

* Розраховано автором на основі [1]

Це може класифікувати як позитивне явище. На початок 2010 р. показник вартості основних засобів у сільському господарстві Київської області становив 9234,0 млн грн, що на 82,2% більше за показник 2000 р. Негативною рисою відтворення основних засобів виробництва нині є стійка тенденція їх зменшення та фізичного зносу. Це зумовлено тим, що здійснювані обсяги інвестицій за рахунок усіх джерел фінансування не забезпечують навіть простого відтворення основних засобів виробництва. За цих умов, реконструкція і технічне переозброєння, перехід на більш прогресивні, енергозберігаючі технології є основою подальшої інтенсифікації сільськогосподарського виробництва і підвищення продуктивності праці в аграрній галузі. Це має відбуватися в контексті поліпшення використання земельних ресурсів, враховуючи те, що показник землезабезпечення знижується. Тому необхідно постійно поліпшувати земельні ресурси, бережливо використовувати їх, не допускаючи невиправданого вилучення сільськогосподарських угідь для потреб інших галузей національного господарства.

Не менш важливим національногосподарським показником при цьому є якість земельних угідь. Сільськогосподарські угіддя України представлені різноманітними ґрунтами, більшість з яких мають високу родючість. Так, у структурі генетичних типів ґрунтів України, що зайняті під орними землями, чорноземи і лучно-чорноземні ґрунти, як найбільш родючі, займають майже 73%, сірі опідзолені ґрунти та чорноземи опідзолені – понад 12%, каштанові – близько 4%. За роки земельної реформи в Україні істотних змін набула структура землекористувачів. У сільськогосподарських підприємствах основним напрямом використання земельних угідь є посіви польових культур. При її аналізі маємо звернути увагу на те, що площа яка використовувалася під посіви зернових культур у період 2005–2010 рр., збільшилася на 41,1%. І такою ж є ситуація по посівних площах технічних культур, збільшення яких склало 93,6% та під картоплю і овоче-баштанні культури – 22,9%. Але за рахунок цього зменшилося посівів під кормові культури відповідно в 4 рази. Так, за даними Держкомстату України, в період 2005–2010 рр. площі сільськогосподарських земель Київської області, які використовувалися для збирання урожаю, зменшилися на 322,1 тис. га [3].

Потрібно звернути увагу й на те, що площі сільськогосподарських культур, з яких збирають урожай, мають значну варіацію за роками. Так, наприклад, зростають площі під зернові та технічні культури, але зменшуються під кормові та картоплю і овочево-баштанні. У 2010 р. площа земель зернових культур зросла на 54,7 тис. га порівняно з 2005 р. Також збільшилося посівних площ, відведених під технічні культури (на 67,6 тис. га) та під чистий пар (на 8,6 тис. га). При цьому простежується суттєве зменшення посівних площ під картоплю і овочево-баштанні культури (на 6,4 тис. га) та під кормові (на 438 тис. га). Тому доцільно дотримуватися переваг концентрації аграрного виробництва і, особливо, у рослинницьких галузях. Це зумовлено тим, що на сучасному етапі саме вони забезпечують прибутковість господарювання.

Однією із умов розвитку продуктивних сил і зміцнення виробничих ресурсів сільськогосподарських підприємств є розширене їх відтворення шляхом підвищення родючості сільськогосподарських угідь за рахунок хімічної і водної меліорації, впровадження раціональної сівозміни і прогресивної технології обробітку землі, збільшення доз внесення органічних добрив на одиницю посівної площі, проведення інших заходів по боротьбі із бур'янами, шкідниками та хворобами рослин.

Матеріально-технічні ресурси аграрних підприємств є мобільною системою, але рівень її застосування, надійності та здатності забезпечити виконання всього комплексу технологічних процесів у рослинництві, тваринництві, допоміжних та обслуговуючих виробництвах залежить від стану та розвитку науково-технічного прогресу та інновацій у машинобудуванні, приладобудуванні, хімічній, фармакологічній, переробній промисловості (підприємств першої сфери АПК), оскільки село одержує значну частину матеріально-технічних засобів саме з підприємств цих галузей промисловості.

До складу матеріально-технічних ресурсів аграрних підприємств, крім технічних засобів, входять різні споруди та виробничі приміщення, які мають свої особливості, й вимоги до них не менші, ніж, скажімо, до продуктивності зернозбиральної або іншого виду техніки. Тваринницькі приміщення, наприклад, повинні відповідати всім санітарним вимогам, мати відповідний рівень механізації і забезпечувати мікрокліматичні умови утримання тварин, їх продуктивність та одержувати якісну продукцію у передбачуваних кількісних визначеннях. Це ще більш важливо, враховуючи, що продукція тваринницької галузі має високу ресурсомісткість.

Висновки. Варто зазначити, що матеріально-технічні ресурси сільськогосподарських підприємств тісно пов'язані з матеріально-технічним забезпеченням підприємств третьої сфери АПК, які здійснюють заготовку, транспортування, зберігання, переробку й реалізацію сільськогосподарської продукції. Це галузі комбикормової, легкої та харчової промисловості, також підприємства сервісу, що здійснюють виробниче обслуговування аграрних формувань, і їх кількість перевищує 100 галузей.

Інтенсивний розвиток ринку матеріально-технічних ресурсів у країні певним чином стримується низькою платоспроможністю малих та середніх сільських товаровиробників. Такий стан зумовлений низькою об'єктивних і суб'єктивних причин, які можна усунути за допомогою державної підтримки [2]. До них варто зарахувати такі: відсутність чіткої інноваційно-інвестиційної програми розвитку підприємств машинобудування, у тому числі сучасних видів техніки для сільського господарства з урахуванням досягнень НТП; наявність диспаритету цін на сільськогосподарську продукцію при відсутності дотацій держави на основні її види, які діють в країнах з ринковою економікою за правилами СОТ.

Варто вказати також на недосконалість регіональних ринків засобів виробництва і цін на них; нерозвиненість сфери виробничих послуг з боку обслуговуючих виробничих кооперативів і незацікавленість останніх у наданні таких послуг через низьку платоспроможність значної частки агротоваровиробників; відсутність належних умов бази щодо організації і функціонування обслуговуючої кооперації в аграрному секторі економіки. Не функціонує ринок землі, тому відсутня реальна застава для одержання необхідних кредитних ресурсів, необхідних як для формування фонду власних оборотних коштів і зростання платоспроможності, так і фонду для розширеного відтворення матеріально-технічних ресурсів.

Відтворення матеріально-технічних ресурсів сільськогосподарських підприємств може здійснюватися за такими напрямками: вітчизняне виробництво та придбання нового покоління комбінованих агрегатів з комплексом відповідних причіпних і навісних механізмів для впровадження у сільськогосподарське виробництво енергозберігаючих та ґрунтозахисних технологій; випуск різних видів малогабаритної техніки для фермерських господарств і селянських ділянок; виробництво нових і удосконалених енергонасичених тракторів і комбайнів вітчизняних заводів (Харківського, Дніпропетровського, Луцького, Херсонського та інших); розробка необхідного технологічного обладнання і комплексів для виробництва, зберігання, приготування і роздачі кормів, інших механізмів, обладнання і приладів для тваринницьких галузей, особливо молочного скотарства і свинарства, які б дозволили механізувати і автоматизувати виробничі процеси та вивести їх на позиції економічного росту.

Література:

1. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс] : офіційний web-сайт. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Белевят О. Методичні підходи до оцінки стану матеріально-технічної бази фермерських господарств // Економіст. – 2012. – № 2. – С. 44–45.
3. Могилова М. М. Матеріально-технічне забезпечення аграрної галузі // Економіка АПК. – 2013. – № 2. – С. 61–67.
4. Мохерремели А. М. Направления повышения роли материально-технической базы в формировании хозяйственных связей в современных условиях глобализации [Текст] // Инвестиції: практика та досвід. – 2012. – № 2 (січ.). – С. 67–68.
5. Олійник О. В. Державна підтримка матеріально-технічного забезпечення аграрних підприємств // Економіка АПК. – 2012. – № 7. – С. 95–100.
6. Павловська Л. Д. Системний підхід до формування та використання виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств // Економіка АПК. – 2012. – № 6. – С. 74–80.
7. Петров В. М. Технічне забезпечення інноваційних технологій у рослинництві // Економіка АПК. – 2013. – № 2. – С. 100–105.